

TOOLKIT

**SIGNALEREN VAN
MENSENHANDEL
DOOR DE MEDISCHE
PROFESSIONAL**

INHOUDSOPGAVE

- 3 WAT IS HET NUT VAN DEZE TOOLKIT?
- 3 WAAROM SIGNALEREN?
- 4 WAT IS MENSENHANDEL
- 6 WAT WEERHOUDT SLACHTOFFERS OM OVER HUN SITUATIE TE VERTELLEN?
- 6 WAT ZIJN SIGNALLEN VAN MENSENHANDEL IN DE (HUIS)ARTSENPRAKTIJK?
- 7 VOORBEELDEN VAN MENSENHANDEL IN DE (HUIS)ARTSENPRAKTIJK
- 11 WELKE 'VEILIGE' VRAGEN KUNT U STELLEN OM TE ACHTERHALEN OF ER SPRAKE KAN ZIJN VAN MENSENHANDEL?
- 12 EEN SIGNAAL? HOE DOORVERWIJZEN?
- 14 BRONNEN EN LINKS

COLOFON

Samenstelling en tekst: Romaike Zuidema, Karin Burgerhout, Franny Parren (FairWork), Marcus de Koning-Man (CoMensha), Frederique Janssen (CoMensha) en Jelske van Leeuwen (Criminologe024)

WAT IS HET NUT VAN DEZE TOOLKIT?

Uit onderzoek blijkt dat een groot deel van de slachtoffers van mensenhandel niet als zodanig wordt herkend tijdens contact met zorgprofessionals. Hierdoor krijgen slachtoffers geen hulp en blijft mensenhandel bestaan. Deze toolkit bevat informatie voor huisartsen die willen weten welke signalen van mensenhandel zij kunnen opvangen en wat ze hiermee moeten doen. Naast reeds bestaande documenten¹ gericht op huisartsen, bevat deze toolkit praktijkvoorbeelden die laten zien hoe mensenhandel er in de artsenpraktijk uit kan zien. Ook beschrijft de toolkit signalen en biedt deze een serie van 'veilige vragen' die artsen kunnen stellen om scherper te krijgen of er mogelijk sprake is van mensenhandel en/of een specifieke actie noodzakelijk is.

WAAROM SIGNALEREN?

Er zijn voorbeelden waarbij oplettende (huis)artsen een signaal herkennen en actie ondernemen². Door hun handelen is de uitbuiting een halt toegeroepen.

Een groot deel van de slachtoffers van mensenhandel wordt echter niet als zodanig herkend tijdens contact met zorgprofessionals. Dit terwijl veel slachtoffers lichamelijke of psychische klachten hebben, omdat ze worden gedwongen om gevaarlijk en/of ongezond werk te verrichten. Deze dwang gaat vaak gepaard met mishandeling en geweld. Dit kan dan gaan om seksuele uitbuiting, arbeidsuitbuiting of criminele uitbuiting. Omdat slachtoffers vaak hun verhaal niet doen, maar tijdens hun uitbuitingsperiode vaak wel een arts bezoeken, is het essentieel dat (huis)artsen de signalen oppikken. Aan het slachtoffer kan vervolgens hulp worden geboden om zo de bescherming te krijgen die hij/zij nodig heeft. Door het opmerken van signalen komen mogelijk ook de uitbuiters/mensenhandelaren eerder in beeld. Het is dus zeer belangrijk dat artsen doorvragen op signalen. Juist omdat slachtoffers van mensenhandel geïsoleerd worden van hun familieleden en bekenden.

---

¹ Bronnen: BRNM, Tiende rapportage van de Nationaal Rapporteur, Zicht op mensenhandel in de medische sector

---

² <https://actuma.nl/celstraffen-en-geldboetes-voor-uitbuiting-op-champignonkwekerij-in-reusel/>

WAT IS MENSENHANDEL?

In Nederland verstaat men onder mensenhandel:

- **wat:** het werven (voor werk), vervoeren of huisvesten van iemand,
- **hoe:** met gebruik van dwang, geweld, misleiding of misbruik makend van een kwetsbare positie (zoals bij kinderen),
- **het doel:** iemands inkomsten afnemen of niet uitbetalen (uitbuiting).

Dit kan zich in de seksindustrie afspelen, maar ook in andere arbeidssectoren (zoals de (land)bouw, huishoudelijk werk, horeca, transport) of de criminaliteit (bijv. gedwongen wietteelt/gedwongen drugs dealen of scooters stelen). Orgaanhandel en gedwongen draagmoederschap zijn ook vormen van mensenhandel. Mensenhandel kan over grenzen heen gebeuren of binnen Nederland ('binnenlandse mensenhandel'). Een voorbeeld van binnenlandse mensenhandel is de loverboy-techniek.

Slachtoffers van mensenhandel werken vaak onder slechte of onveilige omstandigheden en krijgen niet of veel te weinig betaald voor hun werk. Ze zijn gevangen in omstandigheden. Soms lijkt het alsof ze kunnen vluchten, maar vaak durven ze dat niet vanwege bedreigingen door hun mensenhandelaar. Daarbij herkennen zij zichzelf vaak niet als slachtoffer of zijn ze niet op de hoogte van hun rechten. Mensenhandel is een schending van fundamentele mensenrechten.

De kern van mensenhandel is het gebruik van dwang door misleiding of (dreiging met) geweld met als doel die persoon uit te buiten en daar geld aan te verdienen. Bij minderjarigen (iedereen die jonger is dan 18 jaar) is het bewijzen van het gebruik van dwang niet nodig om van mensenhandel te spreken.

Vormen van dwang

Dwang kan verschillende vormen aannemen. Het kan gaan om (dreiging met) geweld tegen het slachtoffer zelf of zijn familie, maar ook om psychische druk of het creëren van een situatie van isolement en afhankelijkheid. Uiteenlopende voorbeelden zijn het innemen van het paspoort, beheren van een bankrekening voor het slachtoffer, afhankelijk maken door het regelen van vervoer en huisvesting of het toedienen van drugs. Ook kunnen uitbuiters misbruik maken van de kwetsbare positie van hun slachtoffers. Zo zijn bijvoorbeeld mensen met een beperking of zonder verblijfsvergunning extra kwetsbaar voor uitbuiting. Mensenhandel is een ernstig strafbaar feit met ingrijpende gevolgen voor

slachtoffers en hun omgeving. Aan mensenhandel kunnen vormen van georganiseerde criminaliteit ten grondslag liggen, vaak met een internationaal karakter. Maar dat hoeft niet; er kan ook sprake zijn van één enkel slachtoffer en één uitbuiters die alleen opereert. Denk daarbij ook aan de partner en/of ouder(-s) van het slachtoffer. Zowel Nederlandse als buitenlandse mannen, vrouwen en kinderen kunnen slachtoffer van mensenhandel worden.

Vormen van uitbuiting

Er zijn verschillende vormen van mensenhandel te onderscheiden.

1. SEKSUELE UITBUITING

Dit is waarschijnlijk de bekendste vorm van mensenhandel. Wanneer iemand wordt gedwongen seksuele diensten te verlenen spreken we over seksuele uitbuiting. Ook wanneer iemand vrijwillig in de prostitutie werkt, kan hij/zij gedwongen worden zijn/haar inkomsten af te staan. Het kan ook zijn dat deze persoon niet mag stoppen met werken wanneer hij/zij dat wil of bijvoorbeeld geen klanten of handelingen mag weigeren. Vrijwilligheid gaat dan over in dwang. Het feit dat iemand vrijwillig besluit in de prostitutie te werken, betekent niet dat iemand ook instemt met dwang en uitbuiting. Zowel mannen als vrouwen en transgenders (verhoogd risico) kunnen worden uitgebuit in sekswerk. Bij minderjarigen is dwang niet vereist: iedereen die een minderjarige beweegt in de prostitutie te werken maakt zich schuldig aan mensenhandel.

Loverboymethodiek

Een bijzondere methodiek die gebruikt wordt om mensen seksueel uit te buiten, is de loverboymethodiek. Deze methode wordt gebruikt door veelal (jonge) mannen, die ervoor zorgen dat een meisje of vrouw afhankelijk van hen wordt. Ze zorgen dat een meisje verliefd op hen wordt en passen daarna geweld toe of dreigen compromitterende foto's te verspreiden. Daarna wordt het meisje door misleiding of onder dwang in de prostitutie te werk gesteld. Sommige vrouwen gaan (gevoelsmatig) vrijwillig aan het werk, in de veronderstelling dat ze met hun inkomsten sparen voor een gezamenlijke toekomst met de loverboy of om hem uit nijpende schulden te helpen. Als ze dan willen stoppen, staat hun mensenhandelaar dat niet toe en blijkt het geld meestal verdwenen.

Online

Hoewel het nog steeds voorkomt, is het klassieke beeld van de loverboy wel achterhaald. Tegenwoordig worden zowel meisjes als jongens veel sneller uitgebuit door loverboys die online ronselen. Uit onderzoek blijkt dat 50% van de slachtoffers van seksuele uitbuiting binnen een week na het eerste contact met de loverboy werd

uitgebuit. Slachtoffers worden onder druk gezet om seks te hebben tegen betaling, want anders worden seksueel getinte foto's of filmpjes online naar familie of vrienden gestuurd. Bedreiging of daadwerkelijk gebruik van fysiek geweld speelt hierbij ook een steeds grotere rol.

2. ARBEIDSUITBUITING

Arbeidsuitbuiting doet zich in velerlei vormen voor. Hoewel sekswerk in Nederland legaal werk is, wordt met arbeidsuitbuiting meestal arbeidsuitbuiting buiten de seksindustrie bedoeld. Een constante is dat mensen onder dwang en onder slechte of gevaarlijke werk-omstandigheden moeten werken. Het gaat daarbij om een combinatie van ernstige, vaak onmenselijke situaties op de werkvloer, waarbij vaak sprake is van dwang, geweld, chantage, fraude en misleiding. Het kan gaan om uiteenlopende sectoren. Zo komt arbeidsuitbuiting voor in de land- en tuinbouw, de schoonmaakbranche, de bouw en de horeca. Ook kan het gaan om uitbuiting die plaatsvindt binnen huishoudens, bij mensen achter de voordeur (denk daarbij bijvoorbeeld aan au-pairs). Bij minderjarigen is het bewijs van dwang niet vereist.

3. CRIMINELE UITBUITING

Bij criminele uitbuiting worden personen gedwongen tot het plegen van strafbare feiten. Deze vorm van mensenhandel doet zich in velerlei vormen voor en sluit geen strafbare feiten uit. In Nederland zijn zaken voor de rechter geweest waarin mensen gedwongen werden tot het plegen van diefstal, drugsmokkel en het knippen van hennep. Ook kunnen mensen worden gedwongen op frauduleuze wijze uitkeringen aan te vragen en af te staan. Creditboys en geldezels vallen hier soms ook onder.

4. GEDWONGEN ORGAAN-VERWIJDERING EN DRAAGMOEDERSCHAP

Gedwongen orgaanverwijdering is een vorm van mensenhandel waarbij het oogmerk niet op uitbuiting, maar op het verwijderen van organen gericht is. Het gaat om elke handeling waardoor iemand wordt gedwongen om zijn of haar orgaan af te staan. Bij minderjarigen is geen dwang vereist. Met deze vorm van mensenhandel is in Nederland nog weinig ervaring opgedaan, maar de laatste jaren wordt er steeds meer onderzoek naar gedaan. Artsen zijn de aangewezen groep om signalen hiervan op te pakken.

Het is niet toegestaan in Nederland gebruik te maken van een commerciële orgaandonor of draagmoeder. Wanneer het orgaan of de baby niet uit vrije wil wordt afgestaan en iemand anders er geld aan verdient, is dat uitbuiting.

Omvang

Het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel schat het jaarlijkse aantal slachtoffers van mensenhandel in Nederland tussen de 5000 en 7500³. Dit is zo'n vijf keer hoger dan het aantal geregistreerde mogelijke slachtoffers, wat betekent dat veel slachtoffers van mensenhandel in Nederland buiten beeld van instanties blijven. In Nederland staat dit gelijk aan ongeveer 37 slachtoffers per 100.000 inwoners. Bij twee groepen is het risico op slachtofferschap het grootst. Van Nederlandse meisjes tussen de 12 en de 17 jaar wordt naar schatting 257 op de 100.000 slachtoffer. Voor personen van niet-Nederlandse afkomst geldt dat 311 op de 100.000 naar schatting slachtoffer wordt.

³ Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2021). Slachtoffermonitor. Den Haag: BNRM.

WAT WEERHOUDT SLACHTOFFERS OM OVER HUN SITUATIE TE VERTELLEN?

1. Angst
  - Angst voor geweld en repercussies van mensenhandelaren, die soms ook aanwezig zijn bij het gesprek met de arts.
  - Door eerdere geuite dreigementen en intimidatie angst dat hun familieleden iets overkomt wanneer ze gaan praten.
  - Angst voor de medische professional. Buitenlandse slachtoffers hebben in het land van herkomst soms minder positieve ervaringen met artsen, waardoor wantrouwen bestaat.
  - Angst voor uitzetting op het moment dat zij niet over geldige verblijfspapieren beschikken.
2. Niet kunnen of willen spreken over hun situatie door schaamte of doordat er binnen de cultuur een taboe rust op wat hen is overkomen.
3. Slachtoffers zien zichzelf vaak niet als slachtoffer, bijvoorbeeld wanneer sprake is van een liefdesrelatie tussen dader en slachtoffer. Of wanneer een slachtoffer het gevoel heeft er vrijwillig mee begonnen te zijn. Of bij arbeidsuitbuiting vanwege onbekendheid met de Nederlandse wet- en regelgeving.
4. Soms staat er een onwettige bepaling in het contract van uitzendkrachten: daar staat letterlijk dat hun baan ophoudt zodra ze zich ziek melden. Dus gaan mensen ziek, geblesseerd of gewond aan het werk; alles om te doen waarvoor ze naar Nederland kwamen: geld verdienen. Verlies van baan betekent vaak ook een verlies van zorgverzekering en huisvesting (die dikwijls via de werkgever lopen).
5. Slachtoffers worden geïntimideerd door uitzendbureaus met als doel dat ze doorwerken en zich niet ziekmelden.
6. Slachtoffers moeten dokterskosten zelf voorschieten en dat geld hebben ze (soms) niet. Dit zorgt in ieder geval voor uitstelgedrag.

WAT ZIJN SIGNALLEN VAN MENSENHANDEL IN DE (HUIS)ARTSEN-PRAKTIJK?

WIE IS EXTRA KWETSBAAR EN LOOPT EEN VERHOOGD RISICO OM SLACHTOFFER TE WORDEN VAN DIT GEWELD?

Slachtoffers van eerder (seksueel) geweld, personen met psychische klachten, personen met een licht verstandelijke beperking, personen afkomstig uit multiprobleem- of gebroken gezinnen, personen die wees zijn, een laag zelfbeeld hebben, dakloos zijn, een voorgeschiedenis van geweld of trauma/jeugdhulpverleningsverleden hebben, vluchtelingen/ongedocumenteerden/arbeidsmigranten, personen die schulden hebben of leven in armoede, makkelijk beïnvloedbaar zijn, leeftijd 12-24 jaar en LHBTIQ+'ers.

De volgende indicatoren kunnen wijzen op mensenhandel. Het is belangrijk dat een arts doorvraagt op het moment dat hij/zij een signaal herkent.

Fysieke indicatoren

- verwondingen overeenkomend met fysieke mishandeling of marteling (bijvoorbeeld blauwe plekken, littekens, snijwonden, verwondingen aan de mond of tanden of brandwonden van sigaretten)
- hersenletsel
- ondervoeding
- (veelvuldig) drugsgebruik
- geeft signalen af dat hij/zij bang is of zich niet op zijn/haar gemak voelt (bijvoorbeeld zweten, trillen, moeite met het rechtstreeks beantwoorden van vragen of vermijden van oogcontact)
- tatoeages of andere merktekens (voodoo) waarmee "eigendom" door uitbuiters wordt aangegeven

Specifiek voor seksuele uitbuiting

- seksueel overdraagbare aandoeningen
- abortussen
- (ongewenste) zwangerschap
- seksueel trauma
- gynaecologische infecties
- bekkenpijn
- heeft operaties ondergaan (bijv. borstvergroting)

Specifiek voor arbeidsuitbuiting

- door eerdere geuite dreigementen en intimidatie angst dat hun familieleden iets overkomt wanneer ze gaan praten
- Gewrichtsslijtage door monotoon werk
- klachten (infecties) die volgen uit onhygiënische omstandigheden
- longziekten

Psychische indicatoren

- post-traumatische stress stoornis (PTSS)
- depressie
- angststoornissen
- suïcidaliteit
- verhoogd gevoel van stress
- schaamte
- emotionele verdoving
- verhoogde hartslag

Contextuele indicatoren

- slachtoffer verandert steeds het verhaal
- vage uitleg voor de oorzaak van de klachten
- een inconsistente medische geschiedenis
- niet in bezit van identiteitspapieren
- gebruikmaken van een valse identiteit
- aanwezigheid van een ander persoon, waarbij het lijkt alsof deze persoon controle heeft over of druk uitoefent op de patiënt, zoals het spreken voor de patiënt
- begeleider aanwezig
- begeleider heeft documenten in zijn bezit
- patiënt geeft aan niet naar een arts te mogen
- angst voor maken van zorgkosten (want geen of weinig geld)

VOORBEELDEN VAN MENSENHANDEL IN DE (HUIS)ARTSEN-PRAKTIJK

De volgende voorbeelden schetsen een beeld van hoe mensenhandel er in de dokterspraktijk uit kan zien. Dit met de nadruk op kán. De volgende casussen (behalve de eerste twee) bevatten signalen van mensenhandel, maar kunnen ook op een andere problematiek wijzen (of niet). Signalen van mensenhandel zijn vaak subtiel en kunnen ook wijzen op bijvoorbeeld huiselijk geweld of verslavingsproblematiek. Als artsen de 'mensenhandelbril' opzetten en deze signalen oppikken, is het volgen van de meldcode Huiselijk Geweld en Kinder mishandeling (HGKM) de volgende stap.

SEKSUELE UITBUITING Van balkon gesprongen

Op 30 juni 2015 ontvangt de politie in Amersfoort de melding dat een jonge vrouw van haar balkon op de derde verdieping naar dat van haar burens is gesprongen. Aan de politie verklaart de vrouw dat zij ruim een jaar lang door haar vriend is gedwongen tot het verrichten van seksuele handelingen voor de webcam. Alle opbrengsten heeft zij aan haar vriend moeten afstaan. Wanneer de vrouw niet doet wat haar vriend zegt, wordt ze mishandeld. Haar vriend maakt daarbij gebruik van onder meer een honkbalknuppel, glazen flessen, aanstekers en brandende sigaretten.

Uit het medisch dossier blijkt dat het slachtoffer gedurende de uitbuitingsperiode zeventien keer haar huisarts bezocht. Onder meer voor een gebroken middelvinger, rugklachten, een brandwond in haar nek, een hoofdwond en een brandplek onder haar oog. Daarnaast is zij door een spoedarts behandeld aan een ontstekende brandwond aan haar been, gehecht aan een hoofdwond op de eerste hulp en bezocht zij een gynaecoloog. Tijdens letselonderzoek worden 24 verschillende letsels en littekens gevonden op het lichaam van het slachtoffer die duiden op systematische mishandeling, waarvan zeven op een zichtbare plek in het gezicht.

In het medisch dossier wordt niet vermeld dat een van de medische professionals de signalen van mensenhandel, of mishandeling in het algemeen, heeft herkend en hierop actie heeft ondernomen. Wel vraagt de huisarts haar tijdens het laatste bezoek half mei of de brandwonden in het gezicht door een ander persoon zijn aangericht, waarop ontkennend wordt geantwoord.

De signalen:

- ▶ Veelvuldig bezoek huisarts
- ▶ Veelvuldig letsel dat kan duiden op mishandeling
- ▶ Mishandeling wordt ingezet als dwangmiddel
- ▶ Combinatie van veelvuldig (huis)artsbezoek en meervoudig letsel: is hier niet meer aan de hand?
- ▶ Ontkennend antwoord van slachtoffer

Zes keer naar het ziekenhuis geweest

In februari 2017 heeft de Rechtbank Amsterdam een jonge man voor de tweede keer veroordeeld voor uitbuiting in de prostitutie van hetzelfde slachtoffer. De verdachte heeft gedurende een periode van vier jaar het slachtoffer gedwongen in de prostitutie te werken en haar verdiensten aan hem af te staan. Hij heeft daarbij fors geweld gebruikt. Uit het vonnis blijkt dat als het slachtoffer niet genoeg geld verdiende, zij mishandeld werd.

Uit het medisch dossier blijkt dat zij in deze periode zes keer bij het ziekenhuis is geweest in verband met het opgelopen letsel, waaronder zwellingen op het hoofd, een gebroken neus, bloedingen aan de oorschelp en rode en blauwe plekken. Alleen tijdens het laatste bezoek heeft de behandelend arts iets opgenomen in het medisch dossier waaruit zou kunnen worden afgeleid dat mogelijk twijfel bestond over het verhaal van het slachtoffer. De behandelend arts vermeldt echter in de conclusie dat het verhaal van de patiënte en haar partner (de mensenhandelaar) consistent is, maar dat er niet apart met het slachtoffer is gesproken.

De signalen:

- ▶ Meerdere malen behandeling voor letsel
- ▶ Is er alleen sprake van mishandeling of ook mensenhandel? In dit geval werd de mishandeling ingezet als dwangmiddel

Als iemand meerdere keren met letsel een arts bezoekt kan dat dus een signaal zijn en een moment om verder door te vragen. Het proberen alleen te spreken van een slachtoffers is altijd het advies. De kans is groot dat het slachtoffer uit angst niet het volledige verhaal vertelt, ontkent of zich niet realiseert dat hij of zij slachtoffer is van een misdrijf.

Bij twijfel kunt u om te sparren altijd contact opnemen met de zorgcoördinator mensenhandel in eigen regio, Veilig Thuis of CoMensha, de organisatie die de opvang en registratie van slachtoffers van mensenhandel regelt.

Huilende patiënt

Een 17-jarig meisje met verstandelijke beperking komt op het spreekuur. Ze heeft, zo schat de arts in, lipfillers en is sexy gekleed. Ze wordt begeleid door een dominante, norse 'vriend'. Hij voert het woord, komt

snel ter zake en wil dat de arts 'haar zo snel mogelijk beter maakt'. Ze heeft last van een onregelmatige cyclus en wat vaginale klachten. De huisarts vertrouwt de vriend niet en verzoekt hem om in de wachtkamer plaats te nemen. Tijdens het lichamelijk onderzoek ontdekt de huisarts dat het meisje een soa heeft. De patiënt schrikt en begint te huilen. Als ze vertrekt vraagt ze: 'Maar u zegt het toch niet tegen mijn ouders, hè?' Daaropvolgend besluit de arts om een vervolgspraak te plannen met het meisje en belt Veilig Thuis voor anoniem overleg.

De signalen:

- ▶ Minderjarig meisje
- ▶ Licht verstandelijke beperking
- ▶ Sexy gekleed
- ▶ Begeleid door een dominante vriend die voor haar spreekt. Hoe is de verhouding tussen hen? Is zij van hem afhankelijk?
- ▶ Soa
- ▶ Angst dat ouders horen van de soa

ARBEIDSUITBUITING⁴

010-groep

Recentelijk kwam een zaak aan het rollen door een oplettende huisarts. Een 44-jarige vrouw werd als huisslaaf gehouden⁵. De zaak kwam in oktober 2020 aan het licht toen het slachtoffer 's nachts van de trap viel en haar voet brak. In het ziekenhuis werd geconstateerd dat de vrouw verwondingen had over haar hele lichaam, waaronder een gebroken rug die niet door een val van de trap veroorzaakt kon zijn.

Volgens een arts waren haar verwondingen zo ernstig dat de vrouw had kunnen overlijden. Nog steeds kampt ze met psychische en lichamelijke klachten. Het slachtoffer was een vriendin en oud-collega van de dochter van de dader. Die had haar wijsgemaakt dat ze allerlei 'opdrachten' moest uitvoeren van de '010-groep', een niet-bestaande groep van invloedrijke en machtige Rotterdamse vrouwen. Het slachtoffer wilde graag vriendschap met hen sluiten. Van 5 oktober 2020 tot en met 21 oktober 2020 is zij opgenomen geweest in het ziekenhuis op de intensivereafdeling met hematomen over het hele lichaam, forse hematomen op het bekken en de heupen, diverse steekgaatjes op de onderbenen die passen bij de prik van een tweepuntige vork, een gebroken linkerpols, nierfunctiestoornis en verminderde aanspreekbaarheid.

De signalen

- ▶ Ernstige verwondingen die niet passen bij val van een trap
- ▶ Gebroken rug

Brabantse boerenhulp

Een man⁶ met een licht verstandelijke beperking werkt al 35 jaar op een Brabantse boerderij. Hij werkt daar voor 2,50 euro per uur (voorheen 2,50 gulden). Op een dag raakt hij gewond aan zijn been door een spade. Zijn baas wil hem niet naar het ziekenhuis brengen. Om die reden loopt hij 20 kilometer naar het volgende dorp. Zijn huisarts vertrouwt het niet en vraagt door. Hij vraagt waar zijn werkzaamheden uit bestaan. Hoe is hij gewond geraakt? Dat gebeurde toen zijn baas de spade naar hem toewierp vanaf de hooizolder. De arts vraagt naar zijn werktijden. Het slachtoffer geeft aan dat hij van 7 tot 19 uur dagelijks werkt op de boerderij. 'Ik krijg ook te eten, maar dat wordt wel van mijn loon ingehouden.'

'Hoe is de relatie met uw baas?' De man oogt verward en begint te huilen. 'Ik ben bang voor hem. Hij scheldt veel tegen mij.' De arts neemt contact op met de politie hoe dit af te handelen. De politie schakelt vervolgens met Veilig Thuis. Omdat mensenhandel valt onder de meldcode was de juiste route geweest om te schakelen met (de vertrouwensarts van) Veilig Thuis.

De signalen:

- ▶ Licht verstandelijk beperkt
- ▶ Onderbetaald
- ▶ Werkgever zorgt niet voor hem bij ongeval dat door hem zelf is veroorzaakt
- ▶ Werkgever scheldt op hem
- ▶ Bang voor werkgever
- ▶ Lange werkdagen

Roemeense uitbener in slachterij

Bij een huisarts meldt zich een Roemeens sprekende man die klaagt over pijn in zijn rug. Als de arts vraagt waar dit door wordt veroorzaakt geeft de man aan dat hij voor zijn werk veel moet staan en vlees moet snijden. Fysiotherapie kan helpen. De huisarts vraagt door, omdat hij meer wil weten over de werkomstandigheden. Hij vraagt naar het aantal uur dat de man werkt. Hij blijkt tien uur per dag in (redelijk) dezelfde houding te werken als uitbener. Als antwoord op de vraag waar hij slaapt, blijkt dat de man met veertien anderen in een gehorig huis is gehuisvest en dat hij weinig rust krijgt, omdat zijn huisgenoten er een ander slaapritme op nahouden. De arts vraagt of het mogelijk is om ander werk te zoeken waarbij de lichamelijke belasting minder is. De man geeft aan geen keuze te hebben: hij spreekt gebrekkig Nederlands of Engels, heeft geen netwerk hier en komt uit een zeer slechte economische en sociale situatie in Roemenië. Als hij dit werk verlaat, vreest hij bovendien zijn ingehouden salaris niet meer te krijgen en per direct zijn huis te moeten verlaten. Geld voor een terugreis naar Roemenië heeft hij niet.

De signalen:

- ▶ Werkdagen van 10 uur in dezelfde houding
- ▶ Lichamelijke klachten
- ▶ Geen netwerk, spreekt de taal niet
- ▶ Ingehouden salaris
- ▶ Slechte huisvesting
- ▶ Huisvesting gekoppeld aan werk/arbeidscontract
- ▶ Hij heeft geen geld, zelfs niet voor de terugreis, terwijl hij wel werk heeft. Waar blijft dat geld?

Ongedocumenteerde afwasser

Een Nepalese man meldt zich op het spreekuur. Hij slaapt al maanden slecht en vraagt om slaappillen. De arts kan deze voorschrijven, maar na doorvragen blijkt het volgende. De man wordt geacht van acht uur 's ochtends tot tien uur 's avonds in het restaurant beschikbaar te zijn voor werk. Als de arts de man vraagt waar hij woont, blijkt hij op de werkplek te slapen. Hij heeft geen eigen woning. Hij verdient 25 euro per dag en blijkt niet te kunnen slapen van alle stress.

De signalen:

- ▶ Lange werkdagen
- ▶ Slapen op de werkplek
- ▶ Onderbetaald
- ▶ Stress

CRIMINELE UITBUITING Frequent verplicht blowen

Een 16-jarige jongen komt op het spreekuur. Hij oogt timide en flets en heeft last van 'zijn astma'. Zijn klachten worden veroorzaakt door frequent blowen. Als de huisarts aangeeft dat stoppen met blowen echt nodig is om de klachten te verminderen, geeft de jongen aan dat dit 'lastig is'.

De huisarts vraagt waarom dat lastig is en denkt aanvankelijk aan verslavingsproblematiek. De jongen geeft aan dat al zijn vrienden blowen en dat hij wel 'mee moet doen'.

De huisarts vraagt wat hij daarmee precies bedoelt. Hij mompelt iets in de trant van 'dat hij niet zoveel anders kan'. 'Wat gebeurt er dan als je het niet doet?', vraagt de huisarts. De jongen antwoordt: 'Daar wil ik niet aan denken'. De huisarts heeft er een slecht gevoel bij, denkt aan verslavingsproblematiek of wordt hij echt gedwongen? Zij geeft bij de jongen aan dat zij met zijn ouders wil overleggen. Hij vindt dat prima.

Zijn ouders vertellen de huisarts bezorgd te zijn over hun zoon. Hij blowt inderdaad, maar is vooral veel van huis. Hij wordt 's avonds laat bijvoorbeeld gebeld en dan gaat hij er gelijk vandoor. Diep in de nacht komt hij dan thuis. Ze zijn de grip op hem kwijt en zijn blij dat dat huisarts contact opneemt.

De signalen:

- ▶ Frequent blowen
- ▶ Jongen kan niet zomaar stoppen. Hij 'moet meedoen'.
- ▶ Als hij gebeld wordt, vertrekt hij meteen. Wat gaat hij doen? Moet hij meteen in actie komen om iets te doen? Onder dwang? Door wie?

Het blijkt dat de jongen in een crimineel netwerk zit en gedwongen wordt om drugs te vervoeren naar afnemers.

Dure jas en handtas

Een jonge vrouw van 18 jaar meldt zich met angstklachten. Ze is eerder slachtoffer geweest van kindermishandeling en het gezin is bekend bij Veilig Thuis. De vrouw woont bij haar vader in. Sinds kort heeft ze ruzie met haar moeder.

Het valt de huisarts op dat ze dure merkkleding draagt. Op zich niet vreemd. Maar wel nadat ze aangeeft vooral stress te hebben van haar geldzaken. Ze heeft inderdaad schulden. Dit komt doordat ze veel telefoonabonnementen op haar naam heeft staan. Ze is het overzicht kwijt en ook haar geld, zegt ze. Ze weet het niet.

De signalen:

- ▶ Angstklachten
- ▶ Bekend bij Veilig Thuis
- ▶ Gewijzigde gezinssituatie
- ▶ Dure merkkleding: als gevolg hiervan schulden of wordt ze 'uitbetaald' in kleding
- ▶ Veel telefoonabonnementen op haar naam
- ▶ Geld kwijt
- ▶ Grip kwijt op de situatie

De kwetsbare vrouw blijkt onder druk te worden gezet om abonnementen op haar naam te zetten en haar pinpas te verhuren. Al het geld verdwijnt in de zakken van haar vrienden.

ORGAANHANDEL EN GEDWONGEN DRAAGMOEDERSCHAP

Er is nog steeds geen duidelijk beeld van de omvang van orgaanhandel, orgaantoerisme en gedwongen draagmoederschap in Nederland. Organen lijken wel vaker in het openbaar te worden aangeboden en gevraagd en artsen lijken makkelijker te praten over mogelijke gevallen van orgaantoerisme.

De voorbeelden met signalen die er zijn, zijn anekdotisch van aard. Zo werd er onlangs op een asielzoekerscentrum in het Noorden van het land via een interne appgroep aan bewoners gevraagd of er iemand een nier wilde afstaan voor een behoorlijk bedrag.

Het telefoonnummer waarmee het bericht werd verspreid hoort bij een stel uit Irak.

De signalen:

- ▶ Vraag wie wil een nier afstaan in ruil voor geld
- ▶ Vreemde littekens

---

⁴ De onderstaande voorbeelden zijn geanonimiseerde casussen die representatief zijn voor de klachten waarmee slachtoffers van arbeidsuitbuiting zich melden bij een huisarts. Deze voorbeelden verneemt FairWork, een organisatie die deze slachtoffers helpt, rechtstreeks van slachtoffers.

⁵ <https://nos.nl/artikel/2425278-vrouw-82-en-dochter-krijgen-celstraf-voor-misbruik-huisslaaf>

<https://linkeddata.overheid.nl/front/portal/document-viewer?ext-id=ECLI:NL:RBGEL:2022:1952>

⁶ <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/4133841/zwakbegaafde-man-jarenlang-uitgebuit-op-champignonkwekerij-eigenaar-cel-in>

WELKE 'VEILIGE' VRAGEN KUNT U STELLEN OM TE ACHTERHALEN OF ER SPRAKE KAN ZIJN VAN MENSENHANDEL?

Als iemand met onverklaarbare verwondingen en/of blauwe plekken bij u komt: negeer dat niet, maar vraag hoe dat komt. Als iemand ontwijkend reageert: stel een andere vraag of vraag er de volgende keer nog eens naar. Plan bijvoorbeeld een vervolgspraak, desnoods door een excuus daarvoor te verzinnen. Dat geeft de kans om in de tussentijd advies te vragen aan collega's, Veilig Thuis - waar aandachtsfunctionarissen mensenhandel werken -, CoMensha of regionale zorgcoördinatie.

Slachtoffers worden regelmatig vergezeld door een begeleider. Deze begeleider kan de uitbuiters zijn of handlangers, maar doet zich bijvoorbeeld voor als een oom of tante. Het is daarom heel belangrijk om het slachtoffer alleen te spreken en gebruik te maken van een onafhankelijke (telefonische) tolk wanneer iemand de Nederlandse taal onvoldoende beheerst. In geval van mensenhandel moet er sprake zijn van gedwongen werk (bij gedwongen wordt in deze context ook de gehanteerde dwangmiddelen bedoeld, zoals (dreiging van) gebruik fysiek geweld, chantage, afhankelijkheid, misleiding of misbruik makende van een kwetsbare positie (zoals bij kinderen, ongedocumenteerden)). Vraag daarom door op deze elementen. Let wel: slachtoffers van seksuele of criminele uitbuiting ervaren dit vaak niet als werk. Als er staat 'werk' kunt u dit ook vervangen door 'klussen' of de woorden gebruiken die het mogelijke slachtoffer gebruikt om de situatie te beschrijven.

Let op: het is niet de bedoeling dat u als (huis)arts bewijs gaat leveren of iemand inderdaad slachtoffer is van mensenhandel. Het gaat er met name om uw unieke positie te gebruiken om bij vermoedens van mensenhandel of andere vormen van geweld-in-afhankelijkheid te handelen. Dat betekent doorvragen en handelen wanneer er voldoende zorgen of signalen zijn. Dat kan ook altijd anoniem met Veilig Thuis of CoMensha of regionale zorgcoördinatie.

De volgende specifieke vragen kunt u stellen als u inschat dat ze gepast zijn.

1. Vragen omtrent uitbuitingsomstandigheden

- Houden je klachten (lichamelijk of psychisch) verband met je 'werk' (of de klussen die je moet doen of de mannen die je bedient)?
- Kun je 'nee zeggen' tegen een verzoek?
- Waar verdien je je geld mee?
- Kun je je 'werk' doen met deze klacht?
- Heb je contact met je familie en/of vrienden?
- Is het werk zoals je verwacht had?
- Mag je je ziekmelden of naar de dokter als dat nodig is?
- Kun je op je werk pauzeren als je dat nodig hebt?
- Voel je je veilig als je aan het werk bent?

2. Vragen omtrent dwang

- Kun je 'nee zeggen' tegen een verzoek?
- Wie is jouw begeleider?
- Wil je dit (werk) doen?
- Is er iemand die je onder druk zet of bedreigt?
- Heb je mensen die je helpen of bij wie je terecht kunt?
- Wat zou er gebeuren als je met dit werk stopt?
- Beschik je over je eigen paspoort?
- Is je baas vriendelijk tegen je of juist niet?
- Regelt je werkgever ook je slaappleats, vervoer of eten?

3. Vragen omtrent betaling

- Krijg je geld hiervoor? Hoeveel? Volgens afspraak?
- Kun je zelf bij je (verdiende) geld?
- Moe(s)t je geld terugbetalen? Zo ja, hoeveel?
- Krijg je weleens boetes opgelegd?
- Betaal je je werkgever voor bijvoorbeeld opleiding of onderdak?

EEN SIGNAAL? HOE DOOR- VERWIJZEN?

Mensenhandel is opgenomen in de KNMG-meldcode huiselijk geweld en kindermishandeling⁷. De code geldt voor alle artsen en voor alle vormen van kindermishandeling en huiselijk geweld, waaronder ook ouderenmishandeling en mensenhandel.

Bij een signaal is het advies om contact op te nemen met (de vertrouwensarts van):

- **Veilig Thuis**
(telefoon: 0800-2000)
- **CoMensha** (maandag tot en met vrijdag van 09.00 tot 17.00 te bereiken op +31 (0)33 448 11 86)
- Of raadpleeg de **regionale zorgcoördinator** (kijk voor een actueel overzicht van de zorgcoördinatoren op www.wegwijzermensenhandel.nl)

In de meldcode staat een stappenplan voor kindermishandeling, huiselijk geweld, ouderenmishandeling, mensenhandel, eengerelateerd geweld, seksueel geweld, geweld tegen mannen en diverse andere bijzondere vormen van geweld.

KNMG-Stappenplan (vermoeden van) Kindermishandeling en huiselijk geweld (grafische weergave)

Stap 1

Onderzoek, kindcheck en mantelzorgverleningscheck
Verzamel aanwijzingen en leg vast in dossier

Stap 2

Vraag (anoniem) advies aan collega('s) en Veilig Thuis
Veilig Thuis: 0800 2000 (24 uur per dag)

Stap 3

Gesprek betrokkenen

Stap 4

Zo nodig overleg betrokken professionals en signaal aan VIR

Stap 5

Beslissen over melding via 5 afwegingsvragen

- 1 Vermoeden**
Heb ik op basis van stap 1 tot en met 4 nog steeds een vermoeden van (dreigende) kindermishandeling en/of huiselijk geweld?
- 2 Veiligheid**
Schat ik op basis van stap 1 tot en met 4 in, dat er sprake is van acute of structurele onveiligheid?
- 3 Hulp**
Ben ik in staat effectieve hulp te bieden of te organiseren om (dreigende) kindermishandeling en/of huiselijk geweld af te wenden en te monitoren?
- 4 Acceptatie**
Aanvaarden betrokkenen hulp om (dreigende) kindermishandeling en/of huiselijk geweld af te wenden en zijn zij bereid en in staat zich hiervoor in te zetten?
- 5 Resultaat**
Leidt de hulp binnen aanvaardbare of afgesproken tijd tot (herstel van) duurzame veiligheid en/of herstel van welzijn van de betrokkene(n)?

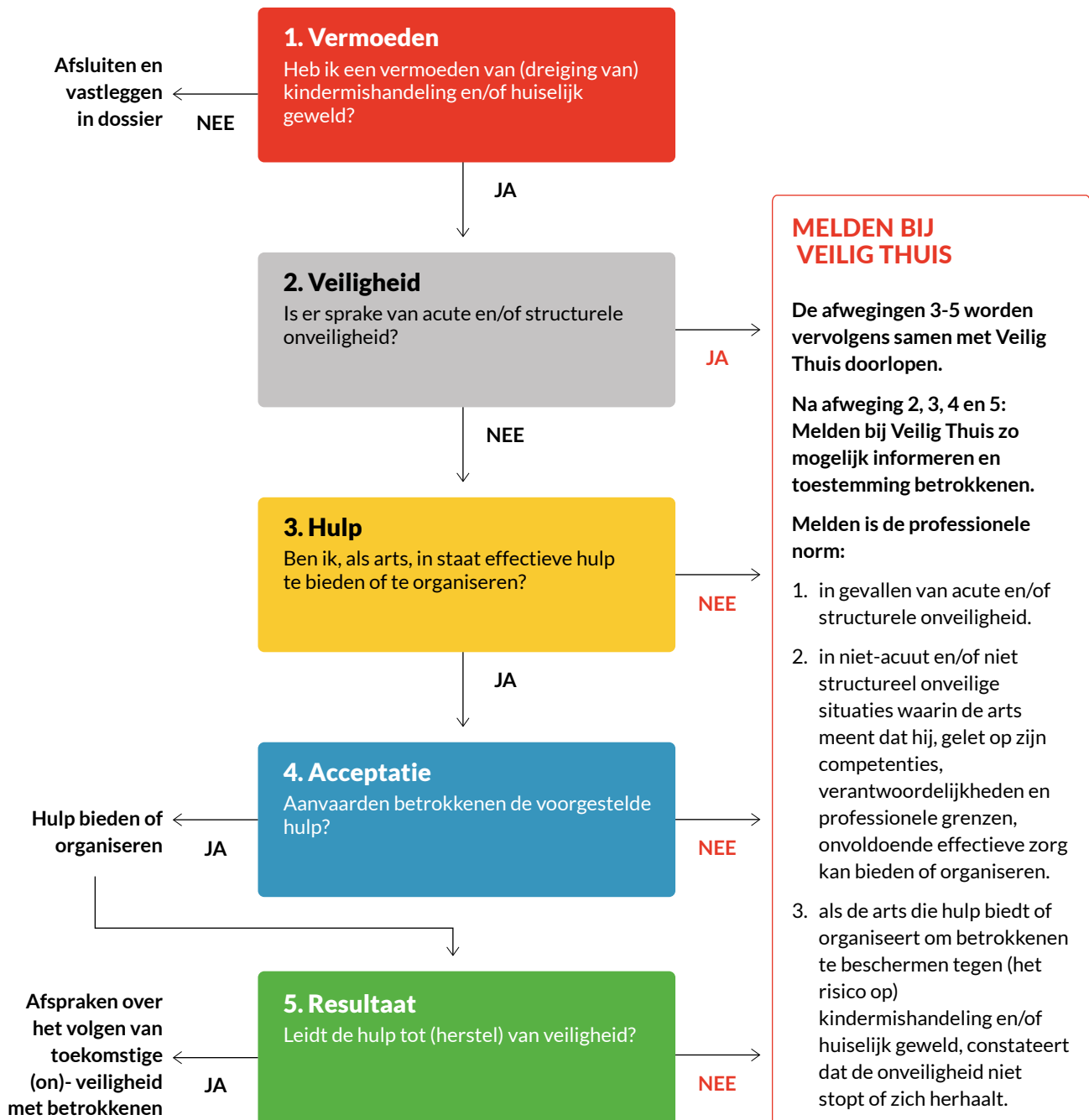
Bij acuut gevaar kan - naast de melding bij Veilig Thuis - zo nodig ook de politie worden ingeschakeld!

Politie: 112 (nood)

⁷ KNMG-meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld, 2023.

Stap 5 Beslissen over melden via afwegingskader (grafische weergave)

In stap 5 van het stappenplan past u het zogenoemde afwegingskader toe. Aan de hand van vijf afwegingsvragen binnen dat kader beslist u om al dan niet te melden en/of hulp te verlenen. In onderstaand stroomdiagram is het afwegingskader grafisch weergegeven.

BRONNEN EN LINKS

- **De factsheets** zijn gratis beschikbaar op www.huiselijkgeweld.nl/typengeweld.
- **E-learnings over ‘herken de signalen van mensenhandel’** zijn beschikbaar via www.comensha.nl/mensenhandel-academy/zorgverleners/
- **Download de nieuwe KNMG-meldcode kindermishandeling en huiselijk geweld** <https://www.knmg.nl/advies-richtlijnen/dossiers/kindermishandeling-en-huiselijk-geweld-5>

- **Huisarts signaleert mensenhandel:** <https://www.omroepbrabant.nl/nieuws/4113001/zwakbegaafde-man-jarenlang-uitgebuit-op-kwekerij-celstraffen-geeist>
<https://www.telegraaf.nl/nieuws/1108330617/vijf-jaar-cel-en-tbs-voor-uitbuiten-en-mishandelen-huisslaaf>
Vonnis: <https://linkeddata.overheid.nl/front/portal/document-viewer?ext-id=ECLI:NL:RBGEL:2022:1952>
- **Blog CoMensha:** <https://www.comensha.nl/nieuws/blog-20-komt-een-slachtoffer-mensenhandel-in-de-spreekkamer/>

- **BNRM**, Tiende rapportage van de Nationaal Rapporteur, Zicht op mensenhandel in de medische sector
<https://www.nationaalrapporteur.nl/publicaties/rapporten/2017/11/10/tiende-rapportage-mensenhandel>
- **BNRM**, Slachtoffermonitor mensenhandel 2016-2020
<https://www.nationaalrapporteur.nl/publicaties/rapporten/2021/12/07/slachtoffermonitor-mensenhandel-2016--2020>
- **Soa Aids i.s.m. FairWork en CoMensha**, Handreiking Signalering Mensenhandel voor zorgverleners
<https://www.fairwork.nu/2023/11/27/handreiking-signalering-mensenhandel/>
- **Healthcare for internationals**. Een app om de weg in de Nederlandse zorg te vinden.
<https://h4i.nl/>
- <https://www.ditisookmensenhandel.nl/magazine/cover/>
- <https://www.ditisookmensenhandel.nl/magazine/stille-signalen-in-de-spreekkamer/>

MODERNE SLAVERNIJ, DICHTERBIJ DAN JE DENKT

Nieuwezijds Voorburgwal 32
1012 RZ Amsterdam
T 020 760 08 09
E info@fairwork.nu
www.fairwork.nu

Rekeningnummer:
NL54TRIO0198440405

*Dit drukwerk is mede mogelijk gemaakt
door Rijser | Studio Print Druk, www.rijser.nl.*

